

9 Ženy a práca

Viac než polovica všetkých žien v USA predstavuje pracovnú silu. V začiatkoch súčasného feministického hnutia to bolo o niečo viac než jedna tretina. Keďže pochádzam z rodiny patriacej k robotníckej triede a z afroamerického prostredia, kde väčšina žien, ktoré som poznala, pracovala mimo domu, patrila som k najtvrdším kritičkám takej vízie feminizmu, ktorú predkladali reformistické feministky v začiatkoch hnutia, teda vízie, podľa ktorej práca má oslobodiť ženy od mužskej nadvlády. Pred viac než desiatimi rokmi som v knihe *Feminist Theory: From Margin to Center* napísala: „Dôraz na prácu ako na kľúč k oslobodeniu žien viedol mnohé biele feministické aktivistky k tomu, že tvrdili ženám, ktoré pracovali, že ‘už sú slobodné’. V konečnom dôsledku hovorili väčšine pracujúcich žien: ‘Feministické hnutie nie je pre vás.’“ Vedela som totiž z prvej ruky, že práca za malú mzdu neoslobodzuje chudobné a pracujúce ženy spod mužskej nadvlády.

Keď reformistické feministky z privilegovaných vrstiev, ktorých najdôležitejšou agendou bolo dosiahnuť sociálnu rovnosť s mužmi svojej triedy, stotožňovali prácu so slobodou, mali na mysli veľmi dobre platené profesie. Ich predstava o práci sa sotva týkala

širokých vrstiev žien. To že feminizmus kládol taký dôraz na prácu, zohralo dôležitú úlohu v nastolení požiadavky rovnakého odmeňovania za rovnakú prácu. Výsledkom feministických protestov bolo, že ženy získali väčšie práva v súvislosti s odmeňovaním a s pracovnými pozíciami, no diskriminácia na základe rodu sa tým ani zďaleka neodstránila. Na vysokoškolských seminároch dnes študentky i študenti v diskusiách často tvrdia, že feministické hnutie už nemá význam, pretože ženy už sú rovnoprávne. Ani len netušia, že väčšina žien stále nedostáva rovnakú mzdu za rovnakú prácu a bližšie k pravde je, že za to, za čo muži dostávajú jeden dolár, my dostávame sedemdesiattri centov.

Dnes už vieme, že práca ženy neoslobodzuje spod mužskej nadvlády. Určite je veľa dobre platených žien zamestnaných v lukratívnych profesiách a je aj veľa bohatých žien, ktoré zostávajú vo vzťahoch, v ktorých je mužská dominancia normou. Je zrejmé, že ak má žena prístup k ekonomickej sebestačnosti, je pre ňu ľahšie opustiť nerovnovážny vzťah s dominantným mužom. Odíde, lebo môže. Mnohé ženy zaujme feministické myslenie a chcú sa oslobodiť, no ekonomicky sú zviazané s patriarchálnymi mužmi, takže odísť je pre ne ťažké, ak nie celkom nemožné. Väčšina žien dnes vie to, čo niektoré z nás vedeli, keď sa hnutie začínalo rozvíjať, že práca nás nemusí oslobodzovať, no vieme aj, že tento fakt nemení nič na tom, že ekonomická sebestačnosť je nevyhnutná, ak sa ženy majú oslobodiť. Keď hovoríme o ekonomickej sebestačnosti skôr než o práci ako o možnosti oslobodenia, musíme urobiť ďalší krok a hovoriť, aký typ práce oslobodzuje. Je jasné, že lepšie platené zamestnania

s možnosťou pohodlne si upraviť pracovnú dobu poskytujú ženám väčšiu mieru slobody.

Množstvo žien je nahnevaných, pretože práve feministické myslenie ich podnietilo k presvedčeniu, že keď sa zamestnajú, oslobodia sa. Väčšinou to však dopadlo tak, že pracujú dlhé hodiny doma a dlhé hodiny v zamestnaní. Skôr než začalo feministické hnutie podporovať ženy, aby prácu mimo domu brali pozitívne, túto zmenu v myslení i praxi podporovali aj potreby utlmenej ekonomiky. Veľké množstvo žien by nastúpilo do zamestnania aj v prípade, že by súčasné feministické hnutie nebolo nikdy vzniklo, no sotva by sme mali práva, ktoré máme, ak by sa feministky nevzopreli rodovej diskriminácii. Ženy neprávom „obviňujú“ feminizmus, že musia pracovať. Pravdou je, že práve konzumný kapitalizmus donútil viac žien vstúpiť do pracovného procesu. Biele rodiny zo strednej triedy by si v dôsledku ekonomickej krízy nemohli udržať spoločenskú a životnú úroveň, ak by sa ženy z týchto rodín, ktoré pôvodne túžili zostať v domácnosti, napokon nerozhodli nastúpiť do zamestnania. Feministické teoretičky zdokumentovali, že pre ženy je zamestnanie mimo domu prínosom, pretože im poskytuje možnosť, aby boli v pracovnom kolektíve pozitívne prijaté, čo môže zvýšiť ich sebavedomie. Žena, ktorá zostala doma a vykonávala neplatenú prácu, bola často izolovaná, osamelá a deprimovaná, bez ohľadu na to, k akej triede patrila. A hoci sa väčšina mužov a žien v práci necíti bezpečne, sú časťou väčšieho celku. Problémy doma spôsobujú väčší stres a ťažko sa riešia, o problémy na pracovisku sa však môžeme podeliť s ostatnými a v snahe o ich riešenie nie sme také osamelé.

Keď väčšinu zamestnaných tvorili muži, ženy pracovali, aby urobili z domova pohodlné miesto, kde muži môžu relaxovať. Domov bol pre ženy miestom oddychu, len keď doma neboli muži a deti. Keď ženy doma minú všetok svoj čas na uspokojovanie potrieb iných, domácnosť je pre ne pracovným miestom, nie miestom oddychu, pohodlia a uspokojovania vlastných potrieb. Ženám, ktoré nežijú v partnerstve s mužom (mnohé z nich žijú samy, môžu, no nemusia byť heterosexuálne), prináša zamestnanie väčšiu slobodu než tým ženám, ktoré žijú s mužom. Je veľmi veľa žien, ktorým sa nikdy nepodarí nájsť si uspokojujúcu prácu, a ak sa aj zapoja do pracovného procesu, zníži sa tým kvalita ich života doma.

Skupiny privilegovaných žien s kvalitným vzdelaním, ktoré predtým neboli zamestnané alebo boli zamestnané len na čiastočný úväzok, sa dostali k zamestnaniam, ktoré ich uspokojujú a sú základom ich ekonomickej sebestačnosti, a to vďaka zmenám v oblasti diskriminácie v práci, o ktoré sa zaslúžil feminizmus. Ich úspechy však nijako podstatne neovplyvnili životy väčšiny ostatných žien. Pred rokmi som v knihe *Feminist Theory: From Margins to Center* napísala:

Ak by hlavnou agendou feministického hnutia bola snaha zlepšiť podmienky pre ženy v pracovnom procese a zabezpečiť im lepšie platené zamestnanie a zároveň zabezpečiť prácu pre nezamestnané ženy zo všetkých tried, feminizmus by sa zaoberal záujmami všetkých žien. Lenže feminizmus sa upriamil na dostupnosť kariéry a na prístup žien k veľmi dobre plateným profesiám. Preto sa mnohé ženy od feministického hnutia odvrátili. Feministické aktivistky prehli-

dali fakt, že zvýšený nástup stredostavovských žien do pracovného procesu nie je znakom toho, že by ženy ako skupina nadobúdali ekonomickú moc. Keby sa feministky zamerali na ekonomickú situáciu pracujúcich a chudobných žien, videli by rastúci problém nezamestnanosti a to, že ženy zo všetkých tried rozširujú rady chudobných.

Chudoba sa stala ústrednou témou žien. Snahy bieleho šovinistického kapitalistického patriarchátu rozložiť sociálny systém v našej spoločnosti znemožňujú chudobným a odkázaným ženám prístup aj k tým najzákladnejším životným potrebám: k ubytovaniu a strave. Návrat do patriarchálnych domácností, v ktorých vládnu muži a kde sú muži živiteľmi, je riešením, ktoré ženám ponúkajú konzervatívni politici ignorujúci skutočnosť masovej nezamestnanosti žien i mužov, ako aj skutočnosť, že pracovné miesta jednoducho nie sú a mnohí muži nie sú ochotní ekonomicky zabezpečiť ženy a deti ani vtedy, keď majú dobre platené zamestnanie.

Neexistuje žiadna feministická agenda, ktorá by ponúkala ženám východisko – spôsob, ako nanovo premyslieť problematiku práce. Keďže náklady na živobytie sú v našej spoločnosti vysoké, práca nie je pre väčšinu pracujúcich vrátane žien cestou k ekonomickej sebestačnosti. A predsa, ekonomická sebestačnosť je nutná preto, aby mali všetky ženy možnosť slobodne odmietnuť mužskú dominanciu a mohli sa naplno realizovať.

Cesta k väčšej ekonomickej sebestačnosti bude nutne viesť k alternatívnym životným štýlom, ktoré sa vôbec nebudú zhodovať s predstavami dobrého života, aké nám predkladajú biele šovinis-

tické kapitalistické patriarchálne médiá. Aby sme mohli žiť naplno a kvalitne, aby sme mohli vykonávať prácu, ktorá posilní naše sebavedomie a sebaúctu, a pritom zarábali dosť na živobytie, potrebujeme programy, ktoré nám pomôžu podeliť sa o prácu. Treba zabezpečiť lepšie platy učiteľkám a učiteľom i ľuďom zamestnaným v službách. Ženy a muži, ktorí chcú zostať doma a vychovávať deti, majú mať plat poskytovaný štátom a k tomu študijné programy, ktoré im umožnia dokončiť si vysokú školu a pracovať na získaní vysokoškolských titulov. Pomocou vyspelých technológií by osoby, ktoré zostanú v domácnosti, mali byť schopné študovať tak, že budú sledovať kurzy svojich kolegov a kolegýň na videu a vzdelanie si doplnia po nejakom čase aj v prostredí vysokej školy alebo univerzity. Ak by vláda schválila financie na sociálne zabezpečenie, a nie na vojnový rozpočet (čiže výdavky na armádu) a všetci obyvatelia a obyvateľky by mohli zo zákona rok alebo dva poberať pomoc od štátu v prípade, že by si nemohli nájsť prácu, potom by sociálne programy neboli vnímané negatívne. A ak by aj muži mali rovnaký prístup k sociálnym programom, neboli by tieto programy rodovo stigmatizované.

Rastúce triedne rozdiely vytvárajú priepasť medzi veľkými skupinami chudobných žien a žien privilegovaných a materiálne zabezpečených. Privilegované ženy, najmä tie bohaté, nadobudli veľa výhod, ktoré majú na úkor slobody ostatných žien. Existujú už aj malé skupinky žien, ktoré disponujú spoločenskou mocou a ktoré sa usilujú budovať mosty prostredníctvom ekonomických programov, ponúkajúcich pomoc a podporu menej privilegovaným že-

nám. Niektoré bohaté ženy, najmä tie, ktoré svoje bohatstvo zdedili a zostávajú verné myšlienkam oslobodzovacieho hnutia, vytvárajú stratégie participatívnej ekonomiky, v nich sa solidarizujú so ženami, ktoré nedisponujú spoločenskou mocou a pomáhajú im. Dnes je týchto žien ešte veľmi málo, ale keď sa ich práca stane všeobecne známou, ich rady sa rozšíria.

Pred tridsiatimi rokmi feministky nepočítali so zmenami, ktoré sa v našej spoločnosti neskôr udiali vo svete práce. Neuvedomovali si, že masová nezamestnanosť sa stane viac-menej normou a ženy sa budú pripravovať na povolania, ktoré prestanú existovať. Nepredvídali útok konzervatívnych, ale aj liberálnych kruhov na sociálne istoty a nepočítali s tým, že slobodné matky bez finančného zabezpečenia budú obviňované zo svojej zlej ekonomickej situácie a spoločnosť ich bude démonizovať. Tieto nepredvídateľné skutočnosti si vyžadujú vizionárky – feministické teoretičky, ktoré dokážu nanovo premyslieť vzťah medzi oslobodením žien a prácou.

Mnohé feministické akademičky dnes hovoria o úlohe žien v pracovnom procese a o tom, ako tento vzťah mení ich pocit vlastného ja a ich úlohu v rodine, no je len málo štúdií o tom, či sa dosť žien pracujúcich mimo domu pozitívne vyrovnalo s mužskou dominanciou. Mnohí muži obviňujú pracujúce ženy z narastajúcej nezamestnanosti, z toho, že strácajú svoju pevnú identitu patriarchálnych živiteľov rodín, hoci tá identita bola ilúziou. Dôležitou feministickou agendou budúcnosti bude vytvoriť pre mužov realistický obraz žien v súvislosti s prácou tak, aby videli, že ženy v pracovnom procese nie sú ich nepriateľkami.

My ženy sme v pracovnom procese už dosť dlhý čas. Či už sme platené dobre, alebo dostávame nízke mzdy, pre mnohé z nás nie je práca taká zmysluplná, ako to predpokladali feministické utopické vizionárky. Keď ženy pracujú, aby zarobili peniaze a mohli viac konzumovať, a nie preto, aby zlepšili kvalitu svojho života na všetkých úrovniach, práca nevedie k ekonomickej sebestačnosti. Viac peňazí neznamená väčšiu slobodu, ak svoje peniaze nepoužívame na to, aby sme si zabezpečili duševnú aj telesnú pohodu. Dôležitou úlohou budúceho feministického hnutia bude znovu premyslieť zmysel práce. Pre úspech feministického hnutia sú potrebné oba spôsoby – či už sa ženám podarí opustiť rady chudobných, alebo sa im podarí využiť stratégie, ktoré im pomôžu viesť kvalitný život aj v podmienkach značného materiálneho nedostatku.

V začiatkoch feministického hnutia nebola primárnym cieľom ekonomická sebestačnosť žien. No ak sa hnutie bude zameriavať na neutešenú ekonomickú situáciu žien, môže sa tento problém stať feministickou platformou, ktorá pritiahne pozornosť mnohých. Táto platforma by veľmi dobre mohla rezonovať v širšej verejnosti a mohla by sa stať spoločným základom, témou, ktorá by spojila všetky ženy.